

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Yesevî Hikmetleri Arasında Şâh Meşreb'in Bir Müsebbâsı: Hz. Ukkâşe (ra) ve Mühr-i Nübüvvet

Among Yesevi's Wise Poems, A Musebba of Shah Mashrab: Hz. Ukkâşe (ra) and Seal of Prophecy

Sadi GEDİK

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
sgedik@ksu.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-8952-4788

Öz: Türk dilinin tarihî gelişimi içerisinde Türkistan'da Oğuz olmayan Türkler tarafından 15. yüzyılın başından 20. yüzyılın başlarına kadar kullanılan müşterek yazı diline Çağatay Türkçesi denilmektedir. Çağatay Türkçesiyle şiirler yazan bir şair de Baba Rahim Meşreb (1641?-1711)'dir. 17. ve 18. yüzyılın en büyük Çağatay şairi olarak Meşreb, çoğunlukla dinî-tasavvufî şiirler yazmıştır. Onun bilinen iki mesnevisi ve bir divanı vardır. Meşreb'in eserlerinden çok, hakkında yazılmış olan Şah Meşreb Menâkıbnâmesi Türkistan'da oldukça meşhurdur. Meşreb'in mesnevilerinden biri Mebde-yi Nûr diğeri ise Kimyâ'dır. Ancak tezkirelerde ve şiir mecmualarında başta olmak üzere çeşitli kaynaklarda Meşreb'in şiirleri ile karşılaşılmaktadır. Meşreb klasik Türk edebiyatının hemen hemen her nazım şekli ile şiirler yazmıştır. Gazelden kasideye, mesneviden musammatlara kadar çok zengin bir şiir külliyyatına sahiptir. Bu makalede onun böyle bir kaynaktan bulunmuş olan bir müsebbâsı söz konusu edilecektir. 18 bentten oluşan müsebbânın konusu Hz. Peygamber'in sahabelerinden Hz. Ukkâşe ile Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu bir hikâye ile ilgilidir. Hikâyede Hz. Ukkâşe Hz. Peygamber'in ömrünün son zamanlarında, Hz. Peygamber'in sırtında bulunan peygamberlik mührünü görmek için başvurduğu metot anlatılmaktadır. Şiir mütekerrir müsebbâdır. Müsebbâda bentler yedişer mısradan oluşur. Her bendin son iki mısrası aynen tekrar ediliyorsa mütekerrir müsebbâ denir. Bu müsebbâ da mütekerrir müsebbâdır. Şiirin dil özellikleri Çağatay Türkçesidir. Makalede özellikle şiirdeki kelime grupları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meşreb, Müsebbâ, Çağatay Türkçesi, kelime grupları, dil özellikleri.

Abstract: In the historical development of the Turkish language, the common literary language used by non-Oghuz Turks in Turkistan from the early 15th century to the early 20th century is called Chagatai Turkish. One of the poets who wrote poems in Chagatai Turkish is Baba Rahim Mashrab (1641?-1711). As the greatest Chagatai poet of the 17th and 18th centuries, Mashrab predominantly wrote religious and mystical poems. He is known for his two most famous mathnawis and a divan. However, the Shah Mashrab Manaqibnamah, written about him, is much more renowned in Turkistan than his works. Among Mashrab's mathnawis are Mabda-yi Nur and Kimya. Additionally, Mashrab's poems can be found in various sources, particularly in biographical dictionaries (tezkires) and poetry collections. Mashrab wrote poetry using almost every poetic form in classical Turkish literature, creating a rich poetic corpus ranging from ghazals and qasidas to mathnawis and musammats. This article focuses on one of his musebbas found in such a source. The musebba consists of 18 stanzas and tells a story involving the Prophet Muhammad (PBUH) and one of his companions, Ukkasha. The

Geliş Tarihi:18.11.2024

Kabul Tarihi:29.12.2024

Yayın Tarihi:31.12.2024

Atıf: Gedik, S. (2024). Yesevî Hikmetleri arasında Şâh Meşreb'in bir müsebbâsı: Hz. Ukkâşe (ra) ve mühr-i nübüvvet. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 1226-1245. Doi: 10.33437/ksusbd.1587506

narrative describes Ukkasha's method of viewing the Prophethood Seal on the Prophet's back during the Prophet's final years. The poem is classified as a mütekerrir musebba (repeated musebba). In a mütekerrir musebba, each stanza comprises seven lines, with the last two lines of each stanza repeated verbatim. This poem is an example of such a style. The poem's linguistic features are characteristic of Chagatai Turkish, and the article particularly emphasizes the word groups in the poem.

Keywords: Mashrab, Musebba, Chagatai Turkish, word groups, linguistic features.

GİRİŞ

Türk dilinin tarihî gelişimi içerisinde Türkistan'da Oğuz olmayan Türkler tarafından 15. yüzyılın başından 20. yüzyılın başlarına kadar kullanılan müsterek yazı diline Çağatay Türkçesi denilmektedir. Çağatay Türkçesinin en önemli şair ve yazarı hiç şüphesiz Ali Şir Nevâyî'dir. Nevâyî'nin 1501'de ölümünden sonra 20. yüzyılın başına kadar Çağatay Türkçesiyle eserler veren pek çok şair ve yazar yetişmiştir. Nevâyî, Çağatay Türkçesini klasik bir dil hâline getiren öncü bir şairdir. Nevâyî'den sonra yaşamış Çağatay Türkçesiyle şiirler yazan velut bir şair de Baba Rahim Meşreb'dir. 17. ve 18. yüzyılın en büyük Çağatay şairlerinden biri olan Meşreb¹ çoğunlukla dinî-tasavvufi şiirler yazmıştır. Onun en çok bilinen iki mesnevisi ve bir divanı vardır. Meşreb'in eserlerinden çok, hakkında yazılmış olan Şah Meşreb Menâkıbnâmesi Türkistan'da oldukça meşhurdur. Meşreb'in mesnevilerinden biri Mebde-yi Nûr diğeri ise Kimyâ'dır. Ancak tezkirelerde ve şiir mecmualarında başta olmak üzere çeşitli kaynaklarda Meşreb'in şiirleri ile karşılaşmaktadır. Meşreb klasik Türk edebiyatının hemen hemen her nazım şekli ile şiirler yazmıştır. Gazelden kasideye, mesneviden musammatlara kadar çok zengin bir şiir külliyatına sahiptir. Bu makalede onun böyle bir kaynakta bulunmuş olan bir müsebbâsı söz konusu edilecektir.

Nazım Şekli Olarak Müsebbâ ve Şâh Meşreb'in Müsebbâsı

Klasik Türk edebiyatında yazılan nazım şekillerinden birisi müsebbâdır. Müsebbânın kelime anlamı *yedili, yedi kısımdan meydana gelen* demektir. Müsebbâ yedi mısralık bentlerden oluşur. Şiirin tamamı aynı vezinle yazılır. Müsebbâlar şekil ve konu bakımından diğer musammatlarla aynı özelliği gösterir. Müsebbâların iki farklı şekli vardır. Bunlar müzdeviç müsebbâ ve mütekerrir müsebbâdır (Alıcı, 2024, 139).

Kafiyeleri şu şekildedir:

Müzdeviç müsebbâ: aaaaaa bbbbaa ccccaa...

Mütekerrir müsebbâ: aaaaaA bbbbaA ccccaA...

aaaaAA bbbbaA ccccaA...

Müsebbâların kaç bent olacağına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak müsebbâ nazım şeklinin çok fazla kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Abdureşid Abdugafurov, Meşreb isimli kitabında Meşreb'in dokuz bentten oluşan bir mütekerrir müsebbâsını aktarmaktadır (Abdugafurov, 1971: 188-190). Bu makalenin konusunu oluşturan müsebbâ ise 18 bentten oluşmaktadır.

Söz konusu Meşreb'in müsebbâsı, Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerini içine alan bir yazmanın 109a-111a varakları arasında bulunmaktadır. Yazma, Bibliothèque nationale de France'de (Fransa Millî Kütüphanesi) Türkçe Yazmalar içerisinde 1191 numarada kayıtlıdır. Yazma toplam 111 varaktır. Meşreb'in müsebbâsı toplam dört buçuk sayfadır. 109a varasının onuncu satırında *Hikâyet-i Dîvâne Şâh Meşreb* başlığı ile müsebbâ başlamaktadır. Yazmada Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinden başka çeşitli şairlere ait şiirler de bulunmaktadır. Şiir 18 bentten oluşmaktadır. Bentler yedişer mısradan

¹ Baba Rahim Meşreb ve eserleri hakkında şu kaynaklara bakınız: Sadi Gedik (2017), *Meşreb Mebde-yi Nur*, TDK Yayınları; Sadi Gedik (2020), *Baba Rahim Meşreb Kimya (Çağatayca Bir Mesnevi)*, Hiperlink Yayınları; İbrahim Akça (2023), *Baba Rahim Meşreb*, Çizgi Kitapevi; Mahmut Fidancı (1994), *Şah Meşreb Menâkıb-nâmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi.

oluşmaktadır. Ancak beşinci bent beş mısradan, son bent ise 12 mısradan oluşmaktadır. Yani şiir toplam 129 mısradır. Müsebbâ aruzun *fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Müsebbânın muhtevası Hz. Peygamber'in sahabelerinden Hz. Ukkâşe ile Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu bir hikâye ile ilgilidir. Baba Rahim Meşreb'in şiirlerinin büyük çoğunluğu dinî-tasavvufi şiirlerdir. Din dışı ve sosyal eleştiri konulu şiirleri de vardır. Müsebbâda Hz. Ukkâşe Hz. Peygamber'in ömrünün son zamanlarında, Hz. Peygamber'in sırtında bulunan peygamberlik mührünü görmek için başvurduğu metot hikâyeleştirilmiştir.

Hazreti Ukkâşe (ra) ve Nübüvvet Mührü Meselesi

İlk Müslümanlardan olan Ukkâşe B. Mihsan, Benî Esed kabilesindedir. Hz. Peygamber (sav) vefat ettiğinde Hz. Ukkâşe kırk dört yaşında idi. Buradan yola çıkarak 588 veya 589 yılında doğmuş olduğu tahmin edilebilir. İki kardeşi var idi. Hz. Ukkâşe savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarıyla meşhurdur. O bütün gazvelere katılmıştır. Bazılarında kumandan olarak bulunmuştur. Müşriklere ilk ciddi darbenin vurulduğu Batn-ı Nahle Seriyyesi'ne de katılmıştır. Bedir, Uhud, Hendek ve diğer gazvelerde büyük yararlıklar göstermiştir. Gamre Seferi'nde kumandanlık yapmıştır. Benî Esed kabilesi Hendek Gazvesi'nde müşriklerin yanında yer almıştır. Gamre Seferi Benî Esed kabilesine karşı düzenlenmiştir. Hz. Ukkâşe kendi kabilesine karşı düzenlenen seferin kumandanı tayin edilmiştir. Gazvede Esedoğullarını dağıtmış ve 200 deve ganimet alıp Medine'ye dönmüştür. Hz. Ukkâşe cennetle müjdelenen on sahabeden biridir. Aynı zamanda Ashab-ı Suffe'dendir. Hz. Peygamberin vefatından bir yıl sonra şehit edilmiştir. Hz. Peygamber, vefatına yakın bir dönemde sahabeye seslenerek kendi üzerinde hakkı olanların gelip haklarını almalarını istemiştir. Bu çağrıya karşılık veren bir sahabenin kısas talep ettiği ve bu kişinin de Hz. Ukkâşe olduğu rivayet edilmiştir. Yaşlı şahıs kısas yapmak bahanesiyle Hz. Peygamber'in gömleğini üzerinden çıkarttırmış ve Hz. Peygamber'in sırtında bulunan peygamberlik mührünü öpmüştür. Bu yaşlı şahsın Ukkâşe olmadığını rivayet edenler de olmuştur (Özşenel, 2024, C: 42, s. 70-71).

Kahramanlığının yanında yakışıklılığı ile de bilinen Hz. Ukkâşe Anadolu'da sevilen bir figür hâline gelmiştir. Bu nedenle Kahramanmaraş ve Gaziantep yöresinde Ukkâşe (Ökkeş) ismi yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Özşenel, 2024, C: 42, s. 70-71).

Anlaşılmaktadır ki Hz. Ukkâşe Anadolu'da olduğu kadar Türkistan'da da sevilme ve hakkında şiirler yazılmaktadır. Baba Rahim Meşreb'in yazmış olduğu müsebbâ yukarıda anlatılan sahabe Hz. Ukkâşe ve onun peygamberlik mührünü görmek istemesi ile ilgili hikâyedir.

Müsebbânın Muhtevası

Müsebbâ 18 bentten oluşmaktadır. Müttekerrir müsebbâdır. Bentler yedişer mısra olup son iki mısraları müttekerrirdir. İki yerde genel özelliklerin dışına çıkmıştır. Beşinci bent beş mısra, son bent ise on iki mısradır. Ayrıca son bentte müttekerrir mısralar bulunmamaktadır. Şiir toplam 129 mısradır.

Müsebbânın ana konusu sahabeden Ukkâşe (ra)'nin Hz. Peygamber'in sırtında bulunan peygamberlik mührünü görmek istemesi ile ilgili hikâyedir. Müsebbânın ilk üç bendi giriş mahiyetinde düşüncelerin ifade edildiği bentlerdir. İlk bentte herkesin ve her şeyin ait olduğu yerden ayrı kalmaması üzerine ifadeler dikkat çekmektedir: Gûy, çevgândan ayrılmasın. Her gönül sevdiği yolculukta kalsın. Mısır şahı, ülkesi olan Kenan'dan ayrılmasın. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken tuğ kendi sahibinden ayrılmasın.

İkinci bentte okuyucu tefekküre davet edilir: Ey kul, gözünü aç, kendinden öte âlemlere bak! (Bu dünyada) enbiya da evliya da kalmadı (göçtü gitti). Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken tuğ kendi sahibinden ayrılmasın.

Üçüncü bent hikâyeye geçiş bendidir. Bu bendin konusu Hz. Peygamber'dir. Hikâyenin iki temel kahramanı vardır. Bunlar Hz. Peygamber (sav) ve sahabe Ukkâşe (ra)'dır. İki âlemin serveri ve İslam'ın mümessili olan Hz. Peygamber, ömrünün sonlarının yaklaştığını fark eder. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken tuğ kendi sahibinden ayrılmasın.

Dördüncü bentte hikâye başlamıştır: Bir cumartesi günü sahabe, namaz için mescitte toplandı. Hz. Peygamber'in namaza gidecek takati bulunmamaktadır. Hz. Ali (ra) onu mescide getirdi ve Hz.

Peygamber oturarak namazını sahabe ile birlikte kıldı. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken tuğ kendi sahibinden ayrılmasın.

Beşinci bentte Hz. Peygamber'in, "Ben bu dünyadan gidiciyim, her kimin benden bir alacağı veya kisası varsa gelsin alsın, ben ondan özür dileyeceğim." sözü aktarılmış ve arkasından mütekerrir mısralar yinelenmiştir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken tuğ kendi sahibinden ayrılmasın.

Altıncı bentte şiirin ve hikâyenin ikinci kahramanı Hz. Ukkâşe ortaya çıkar ve Hz. Peygamber'e hitaben der ki, ey cihanın şahı, Uhud savaşında kamçı ile bana vurdunuz, o zamandan beri sırtımda onun yarası gizli bir şekilde durmaktadır, şimdi ben bunun kisasını istiyorum. Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken tuğ kendi sahibinden ayrılmasın.

Yedinci bentte Hz. Paygamber Hz. Bilal'e seslenir: -Kırbacımı getiriniz! Hz. Bilal kırbaçı getirir ve Hz. Ukkâşe'nin eline kırbaçı verirler. Bu sırada bütün sahabe şok içerisinde. Hz. Ukkâşe kırbaçı alarak yerinden kalkar. Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken tuğ kendi sahibinden ayrılmasın.

Sekizinci bentte Hz. Ebubekir ortaya çıkar. Hz. Ebubekir yerinden kıpırdayamadan gönlü bağı yanık bir şekilde Hz. Ukkâşe'ye doğru baktı ve dedi: Ey Ukkâşe, eğer o yüce insan sana kamçı ile vurduysa sen onun yerine bana yüz kamçı vur. Ukkâşe asla böyle bir hesabın olmayacağını belirtir. Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

Dokuzuncu bentte Hz. Ömer ortaya çıkar. Ukkâşe'ye seslenir: -Ey Ukkâşe, sana vurulan bu kamçı için sana yüz deve vereyim, bu sana derman olsun! Onun nazik bedenine bu ağır darbeyi vurma! Ukkâşe onu da kabul etmedi: - O bana vurduğu için ben de ona vuracağım, dedi. Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

Onuncu bentte Hz. Osman ortaya çıktı. Ukkâşe'ye dedi: -Ey Ukkâşe, ona vurmaktan vazgeç, ben sana okuduğum Kuran hatminin sevabını vereyim. Ben o Mustafa'nın yoluna neyim varsa hepsini harcarım. Sen onun nazik bedenine asla vurmayasın! Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

On birinci bentte aslan gibi yiğit Hz. Ali ortaya çıkar. Ukkâşe'ye seslenir. -Ey Ukkâşe, sen ona vuracağın darbeyi bana vur, ben sana yedi yaşımdan beri katıldığım tüm gazaların sevabını, düldülümü ve yaptığım her türlü hayır ve iyiliği vereyim. İki dünyanın güneşi olan Hz. Peygamber'e karşı bu kötü işi yapma! Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

On ikinci bentte Ukkâşe dört sahabenin söylediklerine ayrıca toplu cevap verir: -Sizin söylediklerinizin hiçbir faydası yoktur. Benim çektiğim acı dünya malı ile giderilemez. O insanlığın en hayırlısı o gün bana nasıl vurduysa bugün ben de onun sırtına vurayım ki benim acımdan haberdar olsun! Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

On üçüncü bentte bütün sahabenin feryat içerisindeki perişan hâli ifade edilmektedir. Sonra Hz. Peygamber Ukkâşe'ye işaret eder ve der: -O zaman ben sana nasıl vurduysam şimdi de gel sen bana vur! Ukkâşe ayağa kalkarak yürüdü. Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

On dördüncü bentte Ukkâşe Hz. Peygamber'e seslenir: -Ey bütün denizlerin cevheri! Senin bana vurduğun o zaman sen atın üstünde, ben ise yaya idim. Sırtım açık ve sana dönük idim. Sen deveye kırbaçı salladın bana değdi ey Dürr-i Yetim! Şimdi ben yerden sana üzerinde elbise varken vursam benim acım geçmeyecektir. Sonra bentte mütekerrir mısralar gelir. Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

On beşinci bentte anlatılar şöyledir: Ukkâşe elinde kamçıyla minberin üstüne çıktı. Hz. Muhammed omuzundan kıyafetini çıkararak minberin altına geçti. Hz. Peygamber'in sırtında peygamberlik mührü var idi ki mühür ortaya çıktı ve görüldü. Mühür bütün âlemi aydınlattı. Ukkâşe'nin niyeti Hz. Peygamber'e vurmak değildi. Ukkâşe Hz. Peygamber'in sırtındaki peygamberlik mührünü görmek istiyordu. Ve mütekerrir beyitler: Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

On altıncı bent şöyle devam eder: Hz. Peygamber bu vesileyle sırtını açtı -ey gönül- o anda feryatlar feleklere ulaştı. Ukkâşe Hz. Peygamber'in sırtında bulunan peygamberlik mührüne yüzünü sürdü. O gün oradaki bütün inananlar peygamberlik mührünü gördü. Ukkâşe, Hz. Peygamber'e dedi: Yâ Hazret, beni mazur gör, benim muradım bu idi. Ve yine mütekerrir mısralar: Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

On yedinci bent: Hz. Peygamber mecalsiz bir şekilde evine geldi. Sahabeler ağlaşıp perişan oldular. Gör ki celal sahibi olan Allah, sevdiği kuluna nasıl ferman kılar? Hz. Peygamber düşündü: Ömrümün kemâline şimdi zeval ulaştı. Mülk de güç de Allah'a aittir. Ve sonra mütekerrir mısralar: Yâ Rab, hiçbir kul kendi sultanından ayrılmasın. Kalem yazı yazarken kendi ünvanından ayrılmasın.

Ve nihayet on sekizinci ve son bentte 12 mısra ile Meşreb, şiirindeki ana düşüncelerini ifade eder: Ney gibi nağmelerden ayrılıp, çılgın bir bülbül gibi havasını hatırlamaktan ayrılıp, peygamberlerin serveri Hz. Muhammed Mustafa'dan ayrılıp, Ebu Bekir ve Ömer gibi vefalı insanlardan ayrılıp, iki yüz bin hayâ ilmine sahip insandan ayrılıp, Allah'ın aslanı Ali gibi bir yiğitten ayrılıp, Hasan gibi bir rehberden ayrılıp, Hüseyin gibi bir kıblegâhtan ayrılıp, Kerbela şehidi yetmiş iki bedenden ayrılıp inlemeyeyim de ben ne yapayım! Hiç kimse benim gibi atasından ayrılıp yetim kalmasın. Kardeş, abiden ayrılıp matem içinde kalmasın.

Müsebbânın Çeviri Yazılı Metni

[109a]

Hikâyet-i Dîvâne Şâh Meşreb

fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

(10) Gûy bu meydânda öz çevgânıdın ayrılmasun

Her köñül öz zevkıde cevlânıdın ayrılmasun

Hiç kim bir kâme yetmey cânıdın ayrılmasun

Tîg-ı ' ışık êtken şehîdî kanıdın ayrılmasun

Mısr şâhıdur eger Ken' ânıdın ayrılmasun

Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun

Haç yazarda hâme öz tuğ ıssıdın ayrılmasun

Bu ölüm çün ittifâk ehline saldı iftirâk

Kalmağay her zî-nefis ' âlemede boldur ittifâk

(15) Bir kâdehdür kim yetti ölmes heme eyler mezâk

Köz açıp ey kul özüñdin ilgeri ' âleme bak

Enbiyâ (vü) evliyâ kalmadı ne gûş ki revâk

Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun

[109b]

Haṭ yazarda ḥāme öz tuğ ıssıdın ayrılmasun

Bil ne boldı ol Muḥammed ikki ‘ālem serveri
Ser-firāz-ı ibn-i ādem enbiyā ser-defteri
Haḫdın özge andın érdi cümle ‘ālemni barı
Şehsüvār-ı kâbe kavseyn érdi ol dîn mazharı
Bağladı raḫt-ı sefer āḫir-zamān peygamberi
Hiç bende yā Rab öz sulṭānıdın ayrılmasun

(5) Haṭ yazarda ḥāme öz tuğ ıssıdın ayrılmasun
Rûz-ı şenbe érdi kim bilgil isitti ol nebî
Bolmadı ança medârı kim namazğa bargalı
Kildiler aşḫāb köterip bardı mescidğa ‘Alî
Olturup etti namazın ikki ‘ālem serveri
Hâzır érdiler o dem meclis-i sırr-ı şabā
Hiç bende yā Rab öz sulṭānıdın ayrılmasun
Haṭ yazarda ḥāme öz tuğ ıssıdın ayrılmasun

Dédi Hażret men bu dünyādın bu kün kılğum sefer
Her kişini mende qarız yā kışâş bar eger

(10) Hālā ya bar-men aña ‘özü eyleyin bolsun ḫaber
Hiç bende yā Rab öz sulṭānıdın ayrılmasun
Haṭ yazarda ḥāme öz tuğ ıssıdın ayrılmasun

Turdu ‘Ukkāşe yerdin dedi ey şāh-ı cihān
Niçe biledür ki sizdin mendedür ḫarb-ı nihān
Ol Uhud cengide kim urdıñız kamçı bilen
Müddeti tā érdi anıñ dāğı arqamda nişān
Sizdin imdi bu kışâşnı tiler-men bu zamān
Hiç bende yā Rab öz sulṭānıdın ayrılmasun
(15) Haṭ yazarda ḥāme öz tuğ ıssıdın ayrılmasun

Aydı Hażret tāziyānemni kiltürüñler bu ḫāl
Aldı Peygamber sözini bardı kiltürdi Bilāl

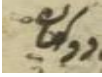
[110a]

Bêrdiler ‘Ukkâşeniñ qolıǵa Hâzret-i Bilâl
Kim anı körgeç şahâbe boldı bol dem leng (ü) lâl
Turdu ‘Ukkâşe yeridin qolıda qamçı güşâl
Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun
Haţ yazarda hâme öz tuǵ ıssıdın ayrılmasun

Turdı Şiddik orımdın kılmay uşol hâletde tâb
Baqtı ‘Ukkâşe sarı yıǵla(r) özi baǵrı kebâb
(5) Dêdi gerçi urdı qamçı seni ol ‘âlî cenâb
Sên meni arqamǵa ur yüz qamçı bir yol sanap
Dêdi ‘Ukkâşe ki bolmas bu sözüñ hergiz hisâb
Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun
Haţ yazarda hâme öz ‘unvânıdın ayrılmasun

‘Umer Haţţâb yıǵlap turdı ol yerde revân
Dêdi ey ‘Ukkâşe hâzret darbnı sat bu zamân
Bereyin yüz tive saña barça bolsun dermân¹
Muştafâ nâzik teniǵa urmaǵıl darb-ı girân
(10) Dêdi ‘Ukkâşe urar-mên ol ki urdı hem-çünân
Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun
Haţ yazarda hâme öz ‘unvânıdın ayrılmasun

Turdı ol ‘Osmân-ı Zinnûreyn yâr-ı bâ-vefâ (bâ-vaqâr)²
Dêdi ey ‘Ukkâşe bes kılsañ bu kılgan ihtiyâr
Haţm-i Qur’ânım berey saña şevâbı ança bar
Her ne barım Muştafâ yolıǵa mên eyley nişâr
Urmaǵay-sên ki aniñ nâzik teniǵa zûnhâr
Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun
(15) Haţ yazarda hâme öz ‘unvânıdın ayrılmasun

¹ Kelime şeklindedir. Anlam açısından **dermân** okumak uygun düşmektedir. Ancak vezne uygun değildir.

² Tamlama şeklindedir. Tamlamayı **yâr-ı bâ-vefâ** okumak yazıya daha uygun görünmekle beraber kafiye açısından **yâr-ı bâ-vaqâr** okumak daha isabetli görünmektedir.

Turđı andın soñra ol ‘ Aliy-yi şîr-i nerâ
Dedi ey ‘ Uqqâşe sen urşañ bu ðarbiñni maña
Yetti yaşımdın beri kim dünyâda kıldım her ğazâ
Düldülüm her hayr (u) ihsânım bile bêrey saña

[110b]

İkki dünyâ âftâbın bêrme âzâr-ı fenâ
Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun
Haţ yazarda hâme öz ‘ unvânıdın ayrılmasun

Dedi ‘ Uqqâşe bu sözler bolğay hiç kâr-ger
Mâl-ı dünyâ birle bu dūr bolmağay mēndin be-zer
Bes neçük urdı mēni ol kün ki bu Hayru’l-Beşer
Mēn hem andağ ursam arqasığa bol kün eger
(5) Tâ ki âzârım neçük êrdi Resûl tapsun haber
Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun
Haţ yazarda hâme öz ‘ unvânıdın ayrılmasun

Êşitip ‘ Uqqâşedin aşhâblar kıldı figân
Muştafâniñ hâliğa yığlap hem hırd (u) kelân
Muştafâ ‘ Uqqâşeğa kıldı işâret-i felân
Kil maña ur her niçe ðarbiñ bolsa ki bu zamân
Turđı ‘ Uqqâşe tüzetip kâmetin anda revân
Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun
(10) Haţ yazarda hâme öz ‘ unvânıdın ayrılmasun

Dedi Hażretke baķıp ey gevher-i baħr-i ‘ umum
Sēn süvâre mēn piyâde êrdim ol urğanı kim
Çün mēni arqam açuķ êrdi tönük üstüm
Tivege saldıñ maña teğdi eyâ dürr-i yetim
Yerde tonuñ birle ursam ötmeğay ðarbım
Hiç bende yâ Rab öz sulţânıdın ayrılmasun
Haţ yazarda hâme öz ‘ unvânıdın ayrılmasun

(15) Çıktı minber üzre ‘ Uqqâşe qolıda kâncını

Bardı minber astıĝa açtı Muĝammed ĝiftini
Bar idi mühr-i nübüvvet arķasıda kim anı
Bes nümāyān boldı çün ‘ālemni tuttı rüşeni
Ķaşd-ı ‘Uĝķāşe bīnā érđi ne ol kün urĝalı
Ĥiç bende yā Rab öz sulţānıdın ayrılmasun
[111a]
Ĥaţ yazarda ĥāme öz ‘unvānıdın ayrılmasun

Ol bahāne birle açtı arkasın anda Resūl
Nāle-i zārī feleklerge yetiştı ey köñül
Sürđi ‘Uĝķāşe yüzün mühr-i nübüvvetke kim ol
Đedi yā Ĥazret tutuñ ma‘zūr murādım érđi ol
Kördiler mühr-i nübüvvet ol küni ehl-i ĵabūl
Ĥiç bende yā Rab öz sulţānıdın ayrılmasun
(5)Ĥaţ yazarda ĥāme öz ‘unvānıdın ayrılmasun

Ĥazret andın üyleriĝa kildiler bı-mecāl
Yıĝlaşıp aşĥāblar boldı āşufte-ĥāl¹
Kör neçük fermān ĵılur sıvgen ĵulıĝa Zü'l-celāl
Yetküner boldı kemāl-i ‘ömrimgā imdi zevāl
Mülk anı geh érĵ anı geh ol érür vācib-i ta‘āl
Ĥiç bende yā Rab öz sulţānıdın ayrılmasun
Ĥaţ yazarda ĥāme öz ‘unvānıdın ayrılmasun

(10) Nāle ĵılmay neyleyin ney dēk nevādın ayrılıp
Bülbül-i şūrıde dēk yād-ı hevādın ayrılıp
Enbiyālar serveri ol Muşţafādın ayrılıp
Ol Ebū Bekr ‘Ömr imām-ı bā-vefādın ayrılıp
‘Ömer-i Ĥaţţāb dēk biri Ĥüdādın ayrılıp
İkki yüz miñ şāĥib-i ‘ilm-i ĥayādın ayrılıp
Ol ‘Alī şafder şeh-i şır-i Ĥudādın ayrılıp
Ol ‘umum seyyid Ĥasan dēk reh-nümādın ayrılıp
Ķible-ĝāĥım ol Ĥüseyn-i bişvādın ayrılıp

¹ Bu msranın vezni bozuktur.

Yetmiş iki ten şehid-i Kerbelâdın ayrılıp
Qalmasun hiç kim yetim mên dek atadın ayrılıp
Qalmasun mâtem ara ini ağadın ayrılıp

Metnin Kelime Grupları ve Söz Varlığı

Kelime Grupları

İsim Tamalamaları

öz zevkı: *kendi zevki*
öz çevgânı: *kendi çevganı*
Mısr şâhı: *Mısır şahı*
öz sulţânı: *kendi sultanı*
ittifâk ehli: *ittifak ehli*
enbiyâ ser-defteri: *peygamberlerin lideri*
cümle ʿâlemni barı: *bütün âlemin varı*
âhîr-zamân peygamberi: *ahir zaman peygamberi, Hz. Peygamber Muhammed Mustafâ (sav)*
peygamber sözi: *peygamber sözü*
ʿUkkâşeniñ kolu: *Ukkâşe'nin eli*
mèni arqam: *benim arkam*
anıñ dâğı: *onun yarası*
Muştafâ nâzik teni: *Mustafâ'nın nazik bedeni*
Hıtm-i Qurʾânım şevâbı: *Kur'an hatmimin sevabı*
Muştafâ yolu: *Mustafâ'nın yolu*
anıñ nâzik teni: *onun nazik bedeni*
ikki dünyâ âftâbı: *iki dünyanın güneşi*
minber astı: *minberin altı*
öz tuğ ıssı: *kendi tuğunun sahibi*

Sıfat Tamlamaları

ança medâr: *o kadar destek*
bir kadeh: *bir kadeh*
bol dem: *o an*
bol kün: *bu gün*
bu kılğan ihtiyâr: *bunu yapan ihtiyar*
bu dünyâ: *bu dünya*
bu çarb: *bu vuruş*
bu meydün: *bu meydan*

bu hâl: *bu hâl, bu durum*
bu Hayru'l-Beşer: *bu beşerin en hayırlısı, Hz. Peygamber*
bu ölüm: *bu ölüm*
bu söz: *bu söz*
bu sözler: *bu sözler*
bu kışâş: *bu kısas*
bu zamân: *bu zaman*
her kişi: *her bir kimse*
her köñül: *her gönül*
her ne barım: *bütün varlığım*
her zî-nefis: *her nefîs sahibi, canlı*
hiç bende: *hiçbir kul*
hiç kim: *hiç kimse*
ikki   âlem serveri ol Muḥammed: *iki âlemin serveri olan o Muhammed*
ikki   âlem serveri: *iki âlemin reisi*
o dem: *o an*
ol dîn mazḥarı: *o dîn sembolü*
ol   Alıy-yi şîr-i nerû: *o erkek aslan Ali*
ol   âlî cenâb: *o yüce kişi*
ol kün: *o gün*
ol küni: *o gün*
ol Uhud cengi: *o Uhut savaşı*
ol yâr-ı bâ-vefâ (bâ-vaḳâr)   Osmân-ı Zinnüreyn: *o vefa sahibi Osman-ı Zinnureyn*
ol yér: *o yer*
sivgen kul: *sevdiği kul*
tiġ-ı   ışk êtken şehîdî: *aşk kılıcı ile şehit olan biri*
uşol ḫâlet: *bu durum, şu durum*
yüz kaççı: *yüz kaççı*
yüz tive: *yüz deve*

İsim-Fiil Grupları

Bulunmamaktadır.

Sıfat-Fiil Grupları

Bulunmamaktadır.

Zarf Fiil Grupları

bir kâme yetmey: *bir kere arzusuna ulaşmadan*

ھاٲ yazarda: *yazı yazarken*

köz açıp: *göz açıp*

namazğa bargalı: *namaza gitmek için*

aşhâb köterip: *Sahabeler götürüp*

anı körgeç: *onu görünce*

ornıdın tâb kılmay: *yerinden kalkmaya güç bulamayıp*

bir yol sanap: *bir kere kabul edip*

‘Umer ھاٲtâb yığlap: *Ömer Hattap ağlayıp*

‘Ukkâşedin eşitip: *Ukkâşe’den işitip*

Muştafânın hâliğa yığlap: *Mustafa’nın haline ağlayıp*

ķâmetin tüzetip: *vücudunu düzeltip*

ھاٲretke bakıp: *Hazret’e bakıp*

ne ol kün urğalı: *o gün vurmamak için*

aşhâblar yığlaşp: *Sahabeler ağlaşp*

nâle kılmay: *inlemeden*

ney dök nevâdın ayrılıp: *ney gibi güzel bir nağmeden ayrılıp*

yâd-ı hevâdın ayrılıp: *havayı hatırlamaktan ayrılıp*

enbiyâlar serveri ol Muştafâdın ayrılıp: *peygamberlerin başı Mustafa’dan ayrılıp*

ol Ebû Bekr ‘Ömr imâm-ı bâ-vefâdın ayrılıp: *Ebu Bekir o vefa sahibi İmam Ömer’den ayrılıp*

‘Ömer-i ھاٲtâb dök biri Hüdâdın ayrılıp: *Ömer Hattab gibi birinin Hüda’dan ayrılıp*

ikki yüz miñ şâhib-i ‘ilm-i hayâdın ayrılıp: *iki yüz bin hayâ ilminin sahibinden ayrılıp*

ol ‘Al şafder şeh-i şir-i ھاٲdâdın ayrılıp: *o düşman saflarını yaran Allah’ın aslanı Şah Ali’den ayrılıp*

ol ‘umum seyyid ھاٲsan dök reh-nümâdın ayrılıp: *o herkesin rehberi Seyyid Hasan gibi birinden ayrılıp*

ķible-gâhım ol ھاٲseyn-i buşvâdın ayrılıp: *ķiblegâhım o rehber Hüseyin’den ayrılıp*

yetmiş iki ten şehud-i Kerbelâdın ayrılıp: *yetmiş iki kişi olan Kerbela şehidinden ayrılıp*

atadın ayrılıp: *babadan ayrılıp*

ini ağadın ayrılıp: *küçük kardeş abiden ayrılıp*

her niçe darbın bolsa: *her nasıl darbın olsa*

tonuñ birle ursam: *elbiseli olarak vursam*

ol urğanı: *o vurduğunda*

Edat Grupları

özünđin ilgeri: *kendinden ileri*

ھاٲdın özge: *Hak’tan başka*

ķamçı bilen: *kamçı ile*

‘Ukkāşe sarı: *Ukkāşe’ye doğru*
andın soñra: *ondan sonra*
yetti yaşımdın beri: *yedi yaşımdan beri*
her hayr (u) ihsānım bile: *her hayır ve ihsanım ile*
māl-ı dünyā birle: *dünya malı ile*
ol bahāne birle: *o bahane ile*
ney dēk: *ney gibi*
būlbūl-i şūrūde dēk: *âşık būlbūl gibi*
minber üzre: *minberde*
mēn dēk: *benim gibi*
mātem ara: *matemde*

Ünlem Grupları

ey kıl: *ey kull!*, yā Rab: *yâ Rab!*, ey şāh-ı cihān: *ey dünyanın şahı!*, ey ‘Ukkāşe hazret: *ey Ukkāşe hazret!*, ey ‘Ukkāşe: *ey Ukkāşe*, ey gevher-i baħr-i ‘umum: *ey bütün denizlerin cevheri!*, eyā dürr-i yetim: *ey inci gibi kıymetli yetim!* (*Yâ Muhammed*), ey köñül: *ey gönü!*, yā Hazret: *ya Hazret!*

Tekrar Grubu

Bulunmamaktadır.

Bağlama Grubu

enbiyā (vü) evliyā: *peygamberler ve veliler*
karz yā kışās: *ödünç veya kısas*
ħurd (u) kelān: *küçük ve büyük*

Birleşik Fiil Grubu

mezāk eyle-: *tat vermek, mutlu etmek*
namazın èt-: *namaz kılmak*
‘özl eyle-: *özür dilemek*
ħaber bol-: *haber ulaşmak, haber edilmek*
leng (ü) lāl bol-: *topal ve dilsiz olmak*
ħisāb bol-: *hesap olmak, hesap edilmek*
sefer kıl-: *yolculuk yapmak*
revān tur-: *yola çıkmak, yürümek*
bes kıl-: *durdurmak, son vermek.*
nişār eyle-: *harcamak, saçmak, dağıtmak*
ğazā kıl-: *cihat etmek, savaşa katılmak*
fiğān kıl-: *feryat etmek*
işāret-i felān kıl-: *herhangi bir şekilde işaret etmek*
nümāyān bol-: *görünmek*

fermān kıl-: *emretmek*

āşufte-ḥāl bol-: *hali perişan olmak*

dūr bolma-: *uzak olmamak*

yetkürer bol-: *ulaşmak*

yetim ḳalma-: *yetim kalmamak*

mūtem ḳalma-: *matem bitmek*

kār-ger bol-: *etkili olmak*

Kısaltma Grupları

‘ālemde ittifāḳ: *bu âlemde birlik içinde olan*

ḳolıda ḳamçı: *elinde kamçı*

özi bağı kebāb: *özü bağı yanmış, çok dertli*

Arapça-Farsça İzafet Terkipleri

ser-firāz-ı ibn-i ādem: *insanoğlunun seçkini*

şehsüvār-ı ḳābe ḳavseyn: *kabekavseynin baş sürücüsü, tas. Allah’a en yakın olan, Hz. Peygamber*

raḫt-ı sefer: *yol malzemesi, yol yükü*

meclis-i sırr-ı şabā: *sabahın sır meclisi*

ḳarb-ı nihān: *gizli darp*

ḳarb-ı girān: *sert darp*

āzār-ı fenā: *şiddetli azar*

müḫr-i nübüvvet: *peygamberlik mührü, Hz. Peygamber’in sırtında bulunan mühür*

ḳaşd-ı ‘U.....āşe: *Ukkāşe’nin niyeti*

nāle-i zārū: *inleme, feryat*

ehl-i ...abūl: *kabul ehli, İslamı kabul edenler, Müslümanlar*

kemāl-i ‘ömr: *ömrün olgunluk çağı*

Vācib-i ta‘āl: *yüceliği vacip olan, Allahu Taâlâ*

rūz-ı şenbe: *cumartesi günü,*

Ḥazret-i Bilāl: *Hazreti Bilal*

Zü’l-celāl: *celal sahibi, Allah*

Müsebbâda Şekil Bilgisine Ait Bazı Özellikler

1. Müsebbâ Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. Dolayısıyla şiirde Çağatay Türkçesinin genel dil özelliklerini görmek mümkündür. Çağatay Türkçesinde iyelik üçüncü teklik şahıs ekinden sonra durum ekleri gelince araya zamir n’si girmez. İncelenen şiirde buna dair pek çok örnek vardır: çevgan+i+dın (109a/10), cevlan+i+dın (109a/10), can+i+dın (109a/11), zevk+i+de (109a/10), ceng+i+de (109b/13) vb.

2. Şiirde bazı eklerin daima yuvarlak ünlü ile geldiği görülür: Emir üçüncü teklik şahıs eki ayrıl-ma-sun, bol-sun, kal-ma-sun; bildirme eki -dur şūhı-dur (109a/12), bol-dur (109a/14), kadeh-dür (109a/15); gelecek zaman eki -ğu / -gü kıl-ğum (109b/9); ettirgenlik eki -kür-, -tur-, -tür-, yet-kür-ür (111a/7), kil-tür-üñler (119b/15),

3. Şiirde bazı eklerin daima düz-dar ünlülerle kullanıldığı görülmektedir: Görülen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs eki: bol-dı (110a/1), tur-dı (110a/4), ur-dı (110a/5); iyelik üçüncü teklik şahıs eki: yol+i+ğa (110a/13), söz+i+ni (109b/16), orn+i+dın (110b/15); ayrılma hâli eki: orn+i+dın (110b/15), özüñ+din (109a/15); emir ikinci teklik şahıs eki: urma+ğıl (110a/9).

4. Zarf-fiil eki -p sonu ünlü ile biten fiillerden sonra yardımcı ünlü almadan kullanılır. Mesela yığla-p (110b/7), sana-p (110a/5).

5. Çağatay Türkçesinde zaman zaman eklerin kalınlık-incelik uyumuna aykırı kullanıldığı görülür. Şiirimizde de buna dair yedi örnek bulunmaktadır: ten+i+ğa (110a/9), mescid+ğa (109b/7), ötme-ğay (110b/13), hâl+i+ğa (110b/7), üy+leri+ğa (111a/6), ömr+im+ğa (111a/7), ‘Ukkâşe-ğa (110b/8).

6. Şiirde bulunma hâli eki +da/+de yer+de, arkası+da (110b/16), meydün+da (109a/10); ayrılma hâli eki +dın/+din ata+dın (111a/15), reh-nümū+dın, Kerbelū+dın; yönelme hâli eki +ğa/+ge, +ka/+ke üyleri+ğa (111a/6), kul+i+ğa (111a/7), felekler+ge (111a/2), Hazret+ke (110b/11), ‘ömr+im+ğa (111a/7); belirtme hâli eki +nı/+ni +n (iyelik ekinden sonra) ‘ülem+ni (110b/16), a(<ol)+nı (111a/8), çarbiñ+nı (110a/16), çarb+nı (110a/8), yüz+i+n (111a/3); ilgi hâli eki +nıñ/+niñ Muştafā+nıñ (110b/7), ‘Ukkâşe+nıñ (110a/1) olarak kullanılmaktadır. Ancak Çağatay Türkçesinde nadiren ilgi eki +nı / +ni olarak kullanılır. Bu durumda belirtme hâli ile karıştırılabilir. Şiirimizde buna dair birkaç örnek bulunmaktadır: ‘âlem+ni bar+ı (109b/3) (âlemin tamamı), a+nı arka+sı+da (110b/16) (onun arkasında), meni arşamğa (110a/5) (benim arkama). Ayrıca Oğuz özelliği olarak bir yerde yönelme hâli ekinin +a/+e olarak kullanıldığı görülür: ‘âlem+e.

MÜSEBBÂNIN DİĞER DİL ÖZELLİKLERİ, DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1. Son dönem Çağatay şairi Baba Rahim Meşreb’in (1641?-1711) Divan, Kimya ve Mebde-yi Nûr isimli eserlerinden başka pek çok şiirine şiir mecmualarında ve başka kaynaklarda rastlanmaktadır. Onun bir müsebbâsı da Hoca Ahmed Yesevî’nin hikmetlerinin bulunduğu bir yazmada bulunmaktadır. Toplam 18 bentten oluşan bu müsebbâda sahabeden Hz. Ukkâşe’nin Hz. Peygamber’in sırtında bulunan peygamberlik mührünü görmek istemesiyle ilgili bir hikâye konu edilmiştir.

2. Kelime grupları bakımından şiire baktığımızda; 18 adet isim tamlaması, 37 adet sıfattamlaması, 31 adet zarf-fiil grubu, 14 adet edat grubu, 9 adet ünlem grubu, 3 adet bağlama grubu, 21 adet birleşik fiil grubu, 3 adet ise kısaltma grubu bulunmaktadır. Diğer kelime gruplarına ait örnek bulunmamaktadır. Arapça-Farsça izafet terkihi ise 16 adettir.

3. Şiirde müsebbâ nazım şekli özelliklerinin dışına çıkan birkaç husus bulunmaktadır. Müsebbâda mısra sayısı yedi olmalıdır. Ancak bu müsebbâda yedinci bent beş mısradan oluşmuştur. Son bent ise on iki mısradan oluşmaktadır. Ayrıca son bentte mütekerrir mısralar yoktur. Bu hususlar genel müsebbâ kurallarının dışında durumlardır. Mütekerrir müsebbâlarda tekrar edilen son iki mısralar aynen tekrar edilir. Ancak bu müsebbâda ilk yedi bentte son mısralar,

Haḡ yazarda ḡāme öz tuğ ıssıdın ayrılmasun

şeklinde iken sekizinci bentten itibaren bu mısralar

Haḡ yazarda ḡāme öz ‘unvānıdın ayrılmasun

şekline dönüşmüştür. Bu hataların müstensihlerle ilgili olduğu düşünülmelidir. Çünkü Baba Rahim Meşreb şiirlerinde genel olarak klasik Türk şiirinin kurallarını ve ölçülerini dikkatli bir şekilde uygulamaktadır. Bu problem şiirin başka nüshalarının bulunmasıyla ve karşılaştırılarak aydınlatılabilecektir.

4. İmla özellikleri bakımından müsebbâda Çağatay imlâ geleneğinin devam ettirildiği aşikârdır. Metinde Arapça ve Farsça kelimeler aslına uygun bir şekilde yazılmıştır. Türkçe kelimelerde ve eklerde ünlüleri göstermek üzere elif, vav, ye ve he harfleri genel olarak kullanılmıştır. Ancak bazen bu geleneğin dışına çıkıldığı da olmuştur. Az da olsa hareke kullanılmıştır. Özellikle o, ö, u, ü sesleri için çok nadir de olsa ötre kullanılmıştır. Damaksı ñ için düzenli olarak نك (nun ve kef yan yana) kullanılmıştır. Sin harfinin altına sadece süs için üç nokta konmuştur. Bazen be ve ye harfleri yan yana geldiğinde üç nokta şeklinde yazılmıştır. Çağatay imlâ geleneğinde Türkçe kelimelerde ط (tı) harfi kullanılmaz. Türkçe bir kelime olan **tuğ** kelimesi hep ط (tı) ile yazılmış ve bir yerde طغ diğer yerlerde طوغ şeklinde vav koyarak yazılmıştır. Yani ikili bir yazım vardır.

KAYNAKÇA

- Abdugafurov, A. (1971). *Meşreb*. Gafur Gulam Namidagi Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.
- Akça, İ. (2023). *Baba Rahim Meşreb*, Çizgi Kitapevi.
- Alıcı, L. (2024). "Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri" *Üniversiteler için eski Türk edebiyatına giriş*. Akçağ Yayınları.
- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. Kesit Yayınları.
- Bayat, F. (2020). *Orta Türkçe sözlük*. Ötüken Yayınları.
- Boeschoten, H. (2023). *A Dictionary of Early Middle Turkic*. HDO. Brill: Lieden-Boston.
- Eckmann, J. (2009). *Çağatayca el kitabı*. (Çev. Günay Karaağaç). Kesit Yayınları.
- Emet, E. (2008). *Doğu Türkistan Uygur ağızları*. TDK Yayınları.
- Fidancı, M. (1994). *Şah Meşreb Menâkıb-nâmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Gedik, S. (2017). *Meşreb Mebde-yi Nûr*. TDK Yayınları.
- Gedik, S. (2020). *Baba Rahim Meşreb Kimya (Çağatayca Bir Mesnevi)*. Hiperlink Yayınları.
- Necipoviç, N. E. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*. (Çev. İklil Kurban) TDK Yayınları.
- Özşenel, M. (2024). "Ükkâşe B. Mihsan" *İslam ansiklopedisi* 42. Cilt, s. 70-71. TDV Yayınları.
- Shaw, R. B. (2014). *Kâşgar ve Yarkend ağızı sözlüğü*. (Çev. Fikret Yıldırım). TDK Yayınları.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Üşenmez, E; Boltabayev, S.; Tuğlacı, G. (2016). *Özbekçe Türkçe sözlük*. Eskişehir Valiliği Yayınları.

خط یازدهم قلعه و ز طوغ اسپدین ایریمپون

پس نبولد اول محمد اکی عالم سپردی
پس از کرا سین ادم دنیا سپر خیزی
جقدین اوز که اندین ایردر جمله عالمی یاد
شهریو قاب قوسین ایردر اول منظر
بمغلا در حنت سپر آخر زمان بیغبر

خط یازدهم قلعه و ز طوغ اسپدین ایریمپون

روز رفته ایندیکم سلیک استی اول
بولدر اوجه مندر کیم نماز غنه بار عالی
گیلدیلار اصحاب کوناری بیاد بر میسر
اولتور ویلایتی نمازین اکی عالم سپری
حاضر ایردیله اولم مجلسی سپر صبه
هیج سنده یار اوز سلطانیدین ایریمپون

خط یازدهم قلعه و ز طوغ اسپدین ایریمپون

دیدر حضرت من بودن من بو کون قلموم سپر
بهر کشته مندر قرصین یا قصاصی یار اول
علا یا بار من لقا عذرا ایلی یون بر یون
هیج سنده یار اوز سلطانیدین ایریمپون

خط یازدهم قلعه و ز طوغ اسپدین ایریمپون

توردر غلکاتش ایردین دیدر اوشاه جیمه
نمیله دور که سپردین مندره دور ضرب نما
اول اوصد حلیکد کیم اوردن کیم جیمی سیلان
مدق تا ایردر انیکه اعنی از قامده
سپردین ایدر بو قصاصی بیله ارمین
هیج سنده یار اوز سلطانیدین ایریمپون

خط یازدهم قلعه و ز طوغ اسپدین ایریمپون

دیدر حضرت تازیانغی کیم اوردن کیم جیمی سیلان
البر بیغبر ز زینی باردر کیلتوردر بلال

بردیله

برد یار عکاشه نیک قولید حضرت بی طلال
 کیم ای کوز کاج صحاب بود کد بولیدم لنگ لال
 نوز در عکاشه نیردین قولیده فتحی کمال
 هیچ بنده یار سادوز سلطانیدین بر یلم پیون

خطایار زده فامه اوز عنوانیدین بر یلم پیون

نوز در صدیق اور نیدین قیل اول شفا کماله
 باقی عکاشه سپار نغیل اوز بر بجز کمال
 دیدر کوجا و ز در قیچی سنی اول عالی بیجا
 پس منی اوله قامت اوز یوز قیچی بر یول بیجا
 دیدر عکاشه که بولک پیش نوز و نیک کز بیجا
 هیچ بنده یار سادوز سلطانیدین بر یلم پیون

خطایار زده فامه اوز عنوانیدین بر یلم پیون

عمر خطایار غیلا قیچر اول برده روان
 دیدر ای عکاشه حضرت ضریقی شاپوزده
 بر این نوز سیه سنکار و بولک اوله کمال
 مصطفی نازک تیغ اوز معین ضرب کمان
 دیدر عکاشه اور ارمن اولک اوز در سمی
 هیچ بنده یار سادوز سلطانیدین بر یلم پیون

خطایار زده فامه اوز عنوانیدین بر یلم پیون

اول اول شمشادین نوزین یار یار و فامه
 دیدر ای عکاشه بر یلم پیون قیغاق اقیاق
 ختم قرانیم بر اوز سنکار ثوابی بجز یار
 اوله باریم مصطفی بولک نوزین سید انشار
 اوله کفای پس کیم انشیک نازک تیغ ز نهمه
 هیچ بنده یار سادوز سلطانیدین بر یلم پیون

خطایار زده فامه اوز عنوانیدین بر یلم پیون

نوز در اندین سونکره اول علی سید سیرانه
 دیدر ای عکاشه پس اوله سنکار بولک نوزین
 تنی یا شمدین بر کیم دنیا ده قلده بر غنچه
 اوله نوز هر ضرا چپانیم سیرا برای سیرا

ایکی دنیا افتاپین برمه ایزار فنسنا
همیج بنده یارین اوز سلطانی دین اریلمیون

خط یازده فلامه اوز عنوانیدین اریلمیون

دیدر عکاشه یوزلار بولوغای هیچ کارکر
مال دنیا بولور بولوغای مندین ندر
بیس بخوک اوردی منی اولکو تک بو فیتر
من هم لندغ اوز هم تر قاپی تیز بولکولر
تاکه ازاریم بخوک ایزد کیمون تابسون خسر
همیج بنده یارین اوز سلطانی دین اریلمیون

خط یازده فلامه اوز عنوانیدین اریلمیون

اشیتب عکاشه دین اصحابلا قیلدی قفا
مصطفی عکاشه غم قیلیر اینا شمه ارفلان
توزدر عکاشه توز اشیتب قاپی اظه روم
همیج بنده یارین اوز سلطانی دین اریلمیون

خط یازده فلامه اوز عنوانیدین اریلمیون

دیدر حضرت کابا قیب ای کوبه کچر عم
چون منی ارقام اچوق دیرد تو نوز اول بوم
بیده تو نوز تک بولور اوزیم اتمغار فریم
همیج بنده یارین اوز سلطانی دین اریلمیون

خط یازده فلامه اوز عنوانیدین اریلمیون

حقیقته مینر اوزره عکاشه قولیده تجنی
باراید مهنر نیت ارقا پسیده کم انی
قصه عکاشه چنار اوردی اولکو اولی
باردر من بر اریستو اتمغی ر سمد کیمتت
بیس نایان بولدر چون عالمی توتی رو
همیج بنده یارین اوز سلطانی دین اریلمیون

خط یازده